

Foto: Villa Clementina

Beleidsaanbevelingen voor onderwijs op maat

Alternatieven voor vrijstelling van leerplicht

Anneleen Penne en Bea Maes

In 't kort

Het huidige systeem van vrijstelling van leerplicht zou opgeheven moeten worden, is de mening van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht. De commissie bracht ook advies uit over onderwijs op maat voor kinderen met intensieve zorg- en ondersteuningsnoden. Volgens de commissie moet er voor deze kinderen bijvoorbeeld werk gemaakt worden van een geïntegreerd en complementair onderwijs- en zorgaanbod met een geïntegreerd onderwijs- en ondersteuningsplan op maat van elk kind. Daartoe moet het aanbod aan zorg en onderwijs ook beschikbaar zijn en zijn aanpassingen in de regelgeving nodig. Op dit moment is het nog onduidelijk met welke van deze aanbevelingen de overheid verder aan de slag gaat.

Het Departement Onderwijs en Vorming en de Vlaamse Onderwijsinspectie richtten begin 2015 een Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht op. Deze kreeg de opdracht om een wetenschappelijk onderbouwd en maatschappelijk verantwoord referentiekader uit te werken voor de beoordeling van de aanvragen tot vrijstelling van leerplicht. De opdracht was ook een advies te formuleren voor het realiseren van onderwijs op maat voor kinderen die geen vrijstelling van leerplicht krijgen. De focus van de commissie lag daarbij zowel op de kinderen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB) als op de kinderen met ernstige gedragsproblemen (EG).

Het volledige rapport van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht (I), waarop dit artikel is gebaseerd, kan je integraal terugvinden via de zoekrobot op <http://www.onderwijs.vlaanderen.be/>.

De focus van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht lag zowel op kinderen met ernstige meervoudige beperkingen als kinderen met ernstige gedragsproblemen.

Oprichting van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht

Een aantal evoluties binnen een maatschappelijke context van erkenning van recht op onderwijs, leidden tot het oprichten van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht:

- Vroeger beoordeelde de - intussen opgeheven - provinciale CABO's (Commissie van advies voor het buitengewoon onderwijs) de aanvragen voor vrijstelling van leerplicht. Zij werden overgenomen door de Centrale Onderwijsinspectie. Die centralisatie vroeg ook om een 'centraal' beoordelingskader.
- Met het ontstaan van de MFC¹ 's in het VAPH (Maams Agentschap voor Personen met een Handicap)-landschap verdween de erkenningsvorm

'niet-schoolgaanden'.

- Vanuit de overheid en in het veld voelde men aan dat er soms een vrijstelling van leerplicht werd toegekend aan kinderen en jongeren die toch leermogelijkheden hadden, maar waar andere motieven speelden (bv. gebrek aan aangepast onderwijsaanbod in de buurt).

De leden van Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht

De Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht, werkzaam van november 2014 tot oktober 2015, was samengesteld uit academici uit de medische en humane wetenschappen en experts uit de beleidsdomeinen Welzijn, Volksgezondheid & Gezin en Onderwijs & Vorming. De commissieleden brachten eigen expertise in.

Daarnaast werden de vroegere CABO-leden geconsulteerd en werden mensen uit het veld bevestigd: ouders, directeurs en leerkrachten/begeleiders/paramedici/orthopedagogen/psychologen van scholen en welzijnsvoorzieningen, vertegenwoordigers van CLB en diagnostische diensten, en vertegenwoordigers van de koepels van buitengewoon onderwijs, welzijnsorganisaties en CLB. Prof. dr. Bea Maes zat de commissie voor.

Criteria voor vrijstelling van leerplicht: geen algemene regels mogelijk

De eerste opdracht van de commissie was te komen tot een wetenschappelijk onderbouwd en maatschappelijk verantwoord referentiekader voor de beoordeling van de aanvragen tot vrijstelling van leerplicht.

De commissie onderzocht om welke redenen kinderen tot nog toe werden vrijgesteld van leerplicht. Vier motieven kwamen naar boven:

- de medisch kwetsbare toestand van het kind;
- het kind zou geen leermogelijkheden hebben, verwijzend naar een ontwikkelingsleeftijd beneden 2 jaar;
- de vrijstelling van leerplicht is een positieve (want volgens betrokkenen

- beter gepast aanbod) of negatieve (want geen aangepast onderwijsaanbod in de omgeving, of de school is niet bereid het kind in te schrijven, of de afstand tussen de woonplaats en de school is te groot, of ouders willen het kind niet op internaat laten gaan terwijl de school dat wel eist) keuze voor - destijds - een aanbod van semi-internaat of internaat voor niet-schoolgaanden binnen VAPH;
- het kind is nog te jong om keuzes te maken over onderwijs- of zorgaanbod.

Deze motieven kunnen volgens de commissie bezwaarlijk als (algemeen) geldende criteria gehanteerd worden voor een vrijstelling van leerplicht. Het huidige systeem van vrijstelling van leerplicht zou moeten opgeheven worden. Hiervoor zijn verschillende redenen:

- Er zijn geen algemeen geldende criteria te formuleren rond kindkenmerken als reden tot vrijstelling van leerplicht: er zijn geen wetenschappelijke argumenten om te besluiten dat een kind met zeer lage ontwikkelingsleeftijd geen leermogelijkheden heeft (zie ook het artikel p. 6 in dit nummer), maar ook medische en andere problematieken kunnen niet in algemene zin gekoppeld worden aan een noodzaak tot vrijstelling.
- Het feit dat een kind het beschikbare of klassieke onderwijsaanbod niet aankan, mag geen reden tot vrijstelling zijn. Het kind verkeert dan immers niet in de onmogelijkheid om onderwijs te volgen, het is het onderwijs dat onvoldoende op maat is van het kind of niet op een redelijke afstand van woon- of verblijfplaats van het kind gelegen is.
- De commissie gaat niet akkoord met het vaak gestelde argument dat kinderen met deze ernstige problematieken meer gediend zijn met een aanbod vanuit welzijn dan met een

Op dit moment is het nog onduidelijk met welke aanbevelingen de overheid verder aan de slag gaat.

¹ MFC: multifunctioneel centrum, biedt verblijf, dagopvang, begeleiding en/of diagnostiek aan personen met een handicap tot 21 jaar (uitzonderlijk verlengbaar tot en met 25 jaar) die nood hebben aan specifieke ondersteuning (BVR, 26 februari 2016).

Situaties waarin men kan aantonen dat leer- en onderwijsprocessen niet mogelijk zijn of geen betekenis hebben, zijn voor de commissie hoogstens uitzonderlijk.

aanbod vanuit onderwijs. Het is geen 'of-of, wel een 'en-en'.

- Een permanente vrijstelling van leerplicht houdt ook maatschappelijk een risico in: in geval van vrijstelling is er niet altijd een alternatief waarbij het kind medisch en pedagogisch opgevolgd wordt (bv. door CLB). Dat is voor een kind binnen het onderwijssysteem wel het geval.

De commissie besloot dat er hoogstens uitzonderlijke en individuele situaties zijn waarin men kan aantonen dat leer- en onderwijsprocessen niet mogelijk zijn en/of geen betekenis hebben. Ze verwijst hierbij bijvoorbeeld naar mogelijke medische of psychiatrische factoren (bv. acute psychotische toestand, zware epilepsie), een comateuze toestand of een minimaal bewustzijnsniveau, een palliatieve zorgsituatie waarin enkel het bieden van comfortzorg nog aan de orde is. Maar zelfs die situaties, zo stelt de commissie, kan je niet in algemeen geldende criteria gieten die aanleiding kunnen geven tot een vrijstelling van leerplicht. Zo kan onderwijs in sommige palliatieve zorgsituaties wel degelijk nog zinvol zijn voor een kind.

Als het over de vrijstelling van leerplicht gaat, spreekt de commissie dan ook klare taal (I): 'Het is maatschappelijk niet langer aanvaardbaar te accepteren dat het buitengewoon onderwijs, dat als bestaansreden heeft om onderwijs te bieden aan kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, bepaalde groepen van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften zou uitsluiten.'

Onderwijs op maat: krijtlijnen van het advies

De Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht formuleerde een advies om onderwijs op maat voor kinderen met zeer intensieve zorg- en ondersteuningsnoden, vorm te geven. Het advies van deze commissie sluit aan bij vroegere beleidsvoorstellen om onderwijs aan kinderen met EMB vanuit een samenwerkingsverband tussen onderwijs en welzijn mogelijk te maken (zie o.a. de adviesteksten van de Deltawerkgroep van de Vlaamse Onderwijsraad, 2008/2015 en de nota 'Realisatie van het recht op onderwijs

voor elk kind met een handicap' van het Vlaams Welzijnsverbond en WKBuO, 2014-2015).

De grote krijtlijnen van het advies² :

- I. Voor alle kinderen en jongeren met zeer intensieve zorg- en ondersteuningsnoden moet een **geïntegreerd en complementair onderwijs- en zorgaanbod** beschikbaar zijn:
 - dat aangepast is aan hun noden en capaciteiten;
 - binnen de regio waar het kind woont/verblijft;

³ PVF: *persoonsvolgende financiering*. Dit is een nieuw financieringssysteem voor de zorg en ondersteuning voor personen met een handicap, waarbij niet langer het zorgaanbod maar de vraag naar zorg van de persoon met een handicap het vertrekpunt is. (Decreet PVF, 24 april 2014; ingevoerd 1 januari 2017)

CREATIEF IN DEZE KLASSEN! EEN "MUST"!

- gedurende de ganse schoolgaande leeftijd (2,5-18 jaar).

Het onderwijsaanbod dient:

- kwaliteitsvol te zijn, op basis van de bestaande wetenschappelijke evidentie, en volgens de geldende standaarden van de overheid met de bestaande ontwikkelingsdoelen als kader;
- flexibel te zijn, in locatie, frequentie, duur, aanpak en inhoudelijke invulling;
- in zo gewoon mogelijke omstandigheden vorm te krijgen: bij voorkeur in een school als lid van een (school)gemeenschap, enkel

wanneer het (tijdelijk of permanent) niet anders mogelijk is, ook op een andere locatie (thuis/welzijnsvoorziening).

De verhouding tussen het onderwijsaanbod en het zorgaanbod kan doorheen de tijd variëren en interindivueel sterk verschillen. 0 % onderwijs zal uiterst uitzonderlijk zijn, en komt enkel voor wanneer het formuleren van onderwijsdoelen niet mogelijk of wenselijk is.

2. De bepaling van het individueel onderwijs- en zorgarrangement, op maat van een individueel kind dat niet

in staat is voltijds onderwijs te volgen, dient te gebeuren op basis van een **geïntegreerd onderwijs- en ondersteuningsplan**.

Dit plan omvat:

- een omschrijving van het onderwijsaanbod: leer- en ontwikkelingsdoelen, maatregelen en interventies vanuit onderwijs, organisatie van het onderwijs (aantal uren/dagen onderwijs, locatie), de school die instaat voor het aanbod en waar het kind ingeschreven wordt;
- een omschrijving van het hulpaanbod: hulpverleningsdoelen, maatre-

Het feit dat een kind het beschikbare of klassieke onderwijsaanbod niet aankan, mag geen reden tot vrijstelling zijn.

gelen en interventies vanuit welzijn of gezondheidszorg, organisatie van het hulpaanbod (aantal uren/dagen, soort aanbod, locatie), actor uit welzijn of gezondheidszorg die aanbod zal doen, wijze waarop ouders PVF³ hiervoor zullen inzetten;

- afspraken over: wijze en regelmaat waarop alle actoren zullen overleggen en afstemmen, wijze waarop de realisatie van de onderwijs- en hulpdoelen zal opgevolgd worden.

Dit plan wordt opgesteld door een **multidisciplinaire en intersectorale ronde tafel** in aanwezigheid van:

- de ouders en indien mogelijk de jongere zelf;
- reeds betrokken hulpverleners die het kind goed kennen;
- vertegenwoordiger(s) van scholen in de regio waar het kind woont die een onderwijsaanbod hebben of zouden kunnen doen;
- een vertegenwoordiger van CLB;
- vertegenwoordiger(s) van relevante actoren uit de welzijns- en gezondheidssector in de regio waar het kind woont en die een aanbod hebben of zouden kunnen doen;
- een nog nader te bepalen regisseur, die het plan opmaakt, uitrolt, opvolgt en de minstens twejaarlijkse aanpassing en bijsturing coördineert.

De ouders zijn hierin een gelijkwaardige partner, die uiteindelijk geïnformeerd de eindbeslissing nemen over het aangepast onderwijs- en zorgaan-

bod, en hierbij de keuze maken PVF in te zetten.

Dit plan moet goedgekeurd worden door de onderwijsinspectie (voor het onderwijsluik), ingebed zijn in het PVF-plan, en het nodige hulpaanbod dient prioritair geïndiceerd en toegevoegd te kunnen worden door de intersectorale toegangspoort.

3. Om het gepland geïntegreerd onderwijs- en zorgaanbod te kunnen realiseren, moet het aanbod ook **beschikbaar** zijn. Dit vereist:
 - d.m.v. convenantensysteem⁴ extra plaatsen creëren voor kinderen met een geïntegreerd onderwijs- en ondersteuningsplan;
 - engagement van scholen en voorzieningen, met regionale afspraken;
 - (opvolging van) correcte toepassing van het inschrijvingsbeleid in scholen en voorzieningen.
4. Om het gepland geïntegreerd onderwijs- en zorgaanbod te kunnen realiseren, zijn **aanpassingen in de regelgeving** noodzakelijk:
 - minder dan voltijds onderwijs toestaan, van enkele uren per week tot enkele (halve) dagen per week;
 - onderwijs op woon- of verblijfplaats toestaan, mits expliciete argumentatie waarom het onderwijs niet in een school kan;
 - soepel administratief systeem m.b.t. tijdelijke afwezigheid in onderwijs;
 - uitbreiding van paramedische omkadering in onderwijs, zowel naar discipline (bv. opvoeder) als naar omvang, met als streefdoel personeel op maat van de doelgroep: een vast team van vertrouwde leerkrachten en begeleiders, een multidisciplinair team, een doeltreffende

omkadering voor zowel de inzet van meerdere personeelsleden tegelijkertijd in een groep als de mogelijkheid tot een-op-eenbegeleiding;

- voor kinderen met EMB: aangepaste en individuele vormen van leerlin- genvervoer, minder strikte leeftijds- grens basis/secundair, flexibele inzet van begeleiders in de klas, helder- heid over verpleegkundige handelin- gen door niet-verpleegkundigen;
 - voor kinderen met EG jonger dan 15 jaar: mogelijk maken van deeltijds werkplekleren in bedrijven of in beschutte werkplaats;
 - voor kinderen met EG: vormen van modulair leren, verwerven van tussentijdse attesten en gespreide studietrajecten nog meer mogelijk maken;
 - nauwgezette opvolging van concrete samenwerking van een MFC met een school bij schoolvervangende dagopvang.
 - outreachende activiteiten, vormings- en opleidingstrajecten en/of mobiele begeleiding in de schoolcontext opnemen als uitkomstindicatoren voor de MFC's.
5. De overheid staat ervoor in dat zowel de onderwijs- en welzijnsorganisaties als gezondheidsorganisaties **over voldoende financiële middelen** (voor personeel en infrastructuur) beschikken om tegemoet te kunnen komen aan de intensieve ondersteuningsnoden van deze doelgroep.
 6. Zowel in **opleidingen** van leerkrachten, therapeuten en begeleiders die met deze doelgroep zullen werken, als in het aanbod van **interne vorming en navorming** moet meer aandacht gaan naar onderwijs en ondersteuning van deze doelgroep.

Referenties

- (1) Maes, B. (2015), *Rapport Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht*.

³ PVF: *persoonsvolgende financiering*. Dit is een nieuw financieringssysteem voor de zorg en ondersteuning voor personen met een handicap, waarbij niet langer het zorgaanbod maar de vraag naar zorg van de persoon met een handicap het vertrekpunt is. (Decreet PVF, 24 april 2014; ingevoerd 1 januari 2017)

⁴ *Convenant = overeenkomst*. In dit geval verwijzend naar overeenkomsten tussen voorzieningen en de overheid, waarbij voor kinderen met een geïntegreerd onderwijs- en ondersteuningsplan middelen zouden worden vrijgemaakt zodat voorzieningen voor hen een plek kunnen garanderen.